

=====

- || בריחת יעקב || -

(לא, א) וישמע את דברי בני לבן לאמר לקוז יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה: (ב) וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום: (ג) ויאמר יקוק אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולבנותיך ואהיה עמך: (ד) וישלח יעקב ויקרא לרוזל וללאה השדה אל צאנו: (ה) ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשם ואלהי אבי היה עמדי: (ו) ואתנה ידעתי כי בכל כוזי עבדתי את אביכן: (ז) ואביכן התל בי והזולף את משכרתי עשרת מנים ולא נתנו אלהים להרע עמדי: (ח) אם פה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים ואם פה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקדים: (ט) ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי: (י) והיה בעת יוזם הצאן ואשא עיני וארא בזולום והנה העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים וברדים: (יא) ויאמר אלי מלאך האלהים בזולום יעקב ואמר הנני: (יב) ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים וברדים פי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך: (יג) אנכי האל בית אל אשר משזות שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך: (יד) ותען רוזל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו זולק ונזולה בבית אבינו: (טו) הלא נכריות נזושבנו לו כי מוכרנו ויאכל גם אכול את כספנו: (טז) כי כל העשר אשר הציל אלהים מאבינו לנו הוא ולבנינו ועתה כל אשר אמר אלהים אליך עשה: (יז) ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים: (יח) וינהג את כל מקנהו ואת כל רכשו אשר רכש מקנה קנינו אשר רכש בפרדן ארם לבוא אל יצזוק אביו ארצה כנען: (יט) ולבן הלך לגוז את צאנו ותננב רוזל את התרפים אשר לאביה: (כ) ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי ברוז הוא: (כא) ויברוז הוא וכל אשר לו ויקם ויעבר את הנדר וישם את פניו הר הגלעד: (כב) ויגד ללבן ביום

השלישי כי ברוז יעקב: (כג) ויקוז את אוזיו עמו וירדף אוזריו דרך שבעת ימים וידבק
אתו בהר הגלעד: (כד) ויבא אלהים אל לבן הארמי בזולם הלילה ויאמר לו השמר לך
פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע: (כה) וישג לבן את יעקב ויעקב תקע את אהלו בהר
ולבן תקע את אוזיו בהר הגלעד: (כו) ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי
ותגנב את בנתי פשבויות זרוב: (כז) למה נזופאת לברוז ותגנב אתי ולא הגדת לי ואשלוחך
בשמזוה ובשרים בתף ובכנור: (כח) ולא נטשתני לנשק לבני ולבנתי עתה הספלת עשוי:
(כט) יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך
מהדבר עם יעקב מטוב עד רע: (ל) ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך למה
גנבת את אלהי: (לא) ויען יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתני פן תגזל את בנותיך
מעמי: (לב) עם אשר תמצא את אלהיך לא יזימה נגד אוזינו הכר לך מה עמדי וקוז לך
ולא ידע יעקב כי רזול גנבתם: (לג) ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי
האמהות ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רזול: (לד) ורזול לקוזה את התרפים
ותשום בכר הגמל ותשב עליהם ומישש לבן את כל האהל ולא מצא: (לה) ותאמר אל
אביה אל יזור בעיני אדני כי לוא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי ויופוש ולא מצא
את התרפים: (לו) ויזור ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה זוטאתי
כי דלקת אוזרי: (לז) כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נגד אוזי
ואוזיך ויכיוזו בין שנינו: (לח) זה עשרים שנה אנכי עמך רזולך ועיך לא שפלו ואילי
צאנך לא אכלתי: (לט) טרפה לא הבאתי אליך אנכי אוזטנה מידי תבקשנה גנבתי יום
וגנבתי לילה: (מ) הייתי ביום אכלני זרוב וקרזו בלילה ותחד שנתני מעיני: (מא) זה לי
עשרים שנה בביתך עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ותזולך
את משפחתי עשרת מנים: (מב) לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופוזר יצזק הים לי כי
עתה ריקם שלזותני את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויכוז אמש: (מג) ויען לבן ויאמר
אל יעקב הבנות בנתי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה ראה לי הוא ולבנתי מה
אעשה לאלה היום או לבניהן אשר ילדו: (מד) ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה
לעד ביני ובינך: (מה) ויקוז יעקב אבן וירימה מצבה: (מו) ויאמר יעקב לאוזיו לקטו
אבנים ויקוזו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם על הגל: (מז) ויקרא לו לבן יגר שהדויתא ויעקב
קרא לו גלעד: (מח) ויאמר לבן הגל הזה עד ביני ובינך היום על פן קרא שמו גלעד:
(מט) והמצפה אשר אמר יאף יקוק ביני ובינך כי נסתר איש מרעהו: (נ) אם תענה את

בְּנֵתִי וְאִם תִּקְוֹז נָשִׁים עַל בְּנֵתִי אִין אִישׁ עֲמָנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עַד בֵּינִי וּבֵינֶךָ: (נא) וַיֹּאמֶר לְבָן
לִיעֶקֶב הִנֵּה הַגֹּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמִּצְבָּה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ: (נב) עַד הַגֹּל הַזֶּה וְעַד הַ
הַמִּצְבָּה אִם אָנִי לֹא אֶעְבֹּר אֲלֶיךָ אֶת הַגֹּל הַזֶּה וְאִם אֲתָה לֹא תֵעָבֵר אֵלַי אֶת הַגֹּל הַזֶּה
וְאֶת הַמִּצְבָּה הַזֹּאת לְרַעְיָה: (נג) אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וְאֱלֹהֵי זָרוֹת וְשִׁפְטוֹ בֵּינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
וְיִשְׁבַּע יַעֲקֹב בְּפוֹזֵר אָבִיו יַעֲזֹק: (נד) וַיִּפְּזוּ יַעֲקֹב וְבָזוּ בְּהָרַ וַיִּקְרָא לְאֶזְרָיִל לְאֶכְל לָזֶם
וַיֹּאכְלוּ לָזֶם וַיִּלְנֶנוּ בְּהָרַ: (כה, א) וַיִּשְׁכַּם לְבָן בַּבֶּקֶר וַיִּנְשֵׁק לְבָנָיו וּלְבָנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם
וַיִּלְךְ וַיֵּשֶׁב לְבָן לְמִקְמוֹ: (כז) וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדֶרֶכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מְלֶאכִי אֱלֹהִים: (כח) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
כִּי אֲשֶׁר רָאִם מִזֶּנֶה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מוֹזֵזִים: פ:

א (פסוק א) לשם מה מספרת לנו התורה על דברי בני לבן, שהרי אין נפק"מ מאומה מדבריהם. עוד צ"ב
מדוע לא נזכר מיהו השומע בדברי לבן אלא נכתב בסתם 'וישמע את דברי בני לבן'. עוד צ"ב מדוע בעת
שיעקב מספר לנשותיו על הסיבות לחזור לא"י (פסוק ה ואילך), אין הוא מספר להם מאומה על דברי בני
לבן.

ב (פסוק ב-ג) לכאוי אין טעם במה שמסופר תואר פני לבן (וסיפור בניו), כי עיקר הענין הוא שה' אמר ליעקב
לשוב אל הארץ, ודי בסיבה זו לחרוד לשוב שמה. כיו"ב תמוה מה שבעת שיחתו עם נשיו הוא מקדים להם
מראית פני לבן ורק בשנית הוא מזכיר להם את ציווי ה' (פסוק ה), הלא עיקר הענין הוא דברי ה' וכל השאר
זולתם אינם אפילו בגדר טפל לענין.

ג (פסוק י-יג) ענין החלום והנבואה שהוא מספר לנשיו צ"ע, שלא מצאנו שעשה את המקלות כתוצאה
מחלום והוראת מלאך, וגם הציווי שאמר לו ה' לשוב אל ארץ מולדתו אינו דומה למה שהוא מספר לנשיו,
ואם נעמיד שזוהי נבואה שלישית, אם כן מדוע לא נזכרה בתורה עד עתה, ומה נוסף בנבואה זו על מה
שכבר אמר לו לשוב אל ארץ מולדתו.

ד (פסוק יד-טז) תשובת רחל ולאח תמוהה. מאחר שכל אשר אמר לך אלקים עשה, מה להן וללבן שצריכות
להסביר שאין להן חלק ונחלה בביתו. יותר מכך, הנה דברי ה' מכריעים יותר מכל הטעמים הנ"ל, והראיה
שהרי עד הנה לא יצאו מחרון, ומדוע אמרו כל זאת. עוד צ"ב שתוכן דבריהם אינו נכון לכאוי, כי מה שקדשן
ליעקב תמורת שכרו אין זה 'מכירה' אלא קבלת קידושין עבורן, והרי זה מזכויות האב, וכמו שבתואל ולבן
היו יכולים למנוע לקיחת רבקה ליצחק. גם דבריהם שאכל את כספם אינו נכון, כי אין זה כספם כלל, או
שזהו כסף של יעקב, או שמאחר שהסכים לשינוי התנאים הנה הוא כספו של לבן, גם תואר 'אכילה' על כסף
נראה מחוסר הבנה. גם לאחר שהציל ה' את כל העושר, הנה אינו עבורן או לבניהן, אלא הוא של יעקב,
ואיך שייכו את הממון אליהן.

ה סדר הכתובים (יז-כא) צ"ב, בתחילה אמר ויקם וכו' וינהג את נשיו על הגמלים וכו' לבוא אל אביו וכו',
משמע שכבר הלך, ובשנית שבה התורה ומספרת שלבן הלך לגוז את צאנו וגנבה רחל התרפים ואז ברח
יעקב, וזה תמוה. כמו"כ נזכר שגנב את לב לבן, וצ"ב האם מה שלא סיפר לו שהוא בורח היא גנבת דעת,

אין זה כי אם העדר גילוי לב ולא גנבת לב. כמו"כ אם היה אומר לו שהוא הולך אין זה 'בורח' ואיך יגיד לו 'כי בורח הוא'. עוד צ"ב שכפלה התורה בסיפור הבריחה כמה פעמים, א. שהנהיג את כולם על הגמלים (יז). ב. שנטל כל רכושו וכו' (יח). ג. שגנב דעתו שלא אמר כי בורח הוא (כ). ד. שברח יעקב הוא וכל אשר לו (כא); ומדוע לא אמר בקצרה ויברח יעקב הוא וכל אשר לו. עוד צ"ב איך הצליח יעקב לברוח בלא ידיעת לבן, הלא מיד ברגע שהנהיג את כל אנשיו וממונו ללכת משם, מיד היו הולכים להגיד ללבן בריחתו, ואיך לא נשמר מזה לעשות הענין בלא פרסום ובצנעא.

ו מה פשר הנבואה שהיתה ללבן בלילה (פסוק כד), אם כפשוטו שלא ידבר עמו, הרי דבר עמו טוב ורע (פסוקים כו-ל), ומאחר שלבן עצמו אומר (פסוק כט) יש לאל ידי לעשות עמכם רע אלא שה' אמר אלי שלא תדבר מטוב ועד רע, מוכח שלא היתה נבואה על עצם הדיבורים אלא על עשיה בפועל, אלא שא"כ תמוה מדוע נזכר לשון דיבור, שהיל"ל אל תעשה לו מאומה. גם צ"ב מדוע נקט טוב מוקדם לרע, שהרי סדר הכתוב מהקל אל הכבד, והיל"ל לא תדבר עמו מרע ועד טוב, שאפילו טוב לא ידבר עמו.

ז טענות לבן מלאים סתירות, ותמוהים מיניה וביה, מחד גיסא הוא טוען שהיה משלח את יעקב בתופים ובמחולות (כז) ומנשק את ילדיו (כח), ומצד שני הוא מתלונן על שגנב את דעתו (כו), ועל שגנב את אלהיו (ל), ויש לאל ידו לעשות רע אלא שה' אמר לו לא לדבר עמו מטוב ועד רע. אמת שהיה רמאי, אבל אין זה רמאות כי אם טפשות.

ח מריבת יעקב בלבן אינה מובנת, שחוזר וטוען על עשרים שנה שני פעמים, וחוזר וטוען על שעבדו בנאמנות ב' פעמים, ומדוע חזר ושנה את דבריו.

ט מדוע הסכים יעקב לכריתת הברית, שיאמר ללבן שאינו מחויב לו מאומה, לא מצד הממון ולא מצד הנשים והילדים, וממילא אינו כורת עמו ברית ואינו חייב בדבר כלום. בפרט לאחר דברי הגזלנות שאמר לבן שהבנות בנותיו והצאן צאנו, ואיך יכרות ברית עם רמאי ונבל כמוהו.

י תוכן הברית תמוה מאד, שבתחילה ביקש לכרות ברית בסתם, ושוב נקט לבן שהברית היא שלא יענה את בנותיו, ומצד שני יעקב מעמיד את הברית שלא לעבור את הגל לרעה איש לרעהו, אם כן על מה היה הברית. בכלל זה תמוה מאד, שבתחילה עשו גל וקרא שמו גלעד, ואח"כ מדבר לבן על המצפה ויעקב מדבר על מצבה, ולא נודע האם הגל עצמו הוא גם מצפה וגם מצבה וגם גלעד, או שהיו שם ג' דברים שונים, ולכל הפירושים לא נודע לשם מה עשו כל אלה.

ביאורים:

חלק א' - דברי יעקב לנשיו

(א) וַיִּשְׁמַע לא שמע אותם מדברים ממש, אלא ששמע השמועה בקלא דלא פסיק הגיע לאזניו, ותוכן דבריהם כאמור להלן, ומאחר שכמו שיעקב שמע גם נשיו וילדיו שמעו, לא הוצרך לחזור ולהזכיר בפניהם ענין זה. אֶת דְּבָרַי בְּנֵי לֵבָן לְאָמֵר להלן יבואר שכל עיקר החשש של יעקב היה משום דבריהם, כי לא דברי

עצמם הם, אלא סברת לבן היא, וכמו שאמר להלן הבנות בנותי והצאן צאני, שסבר לבן שכל מה שביד יעקב שלו הוא. **לְקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאָבִינוּ** היינו כל הראוי להגיע לחלקו, כי נתבאר בפסוקים הקודמים שבמציאות כל הנוולדים היו ליעקב, נמצא שלקח את כל השייך לאבינו, שהרי לא יתכן שלא תלדנה הצאן חלק לבעליהן. **וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֶת כָּל הַכְּבֵד הַזֶּה** זוהי טענה חדשה, שמאחר שקנין פירות לאו כקנין הגוף, ממילא כל הנוולד מהעץ על שם העץ הוא, ומאחר שכל מצבו של יעקב, נשיו וילדיו וממונו הכל נולד כתוצאה מלבן, שהבנות שלו הולידו בנים, והצאן שלו הוליד את צאן יעקב, ממילא העובר נמשך אחר אמו והכל שייך לאביהם. **אֲכַן יַעֲקֹב יַעֲשֶׂה אֲבִל מֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה**, וממילא של אבינו הוא, וכעין היורד לשדה חברו שהשבח לבעל השדה : **(ב) וַיֵּרָא יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לְבָן וְהִנֵּה אֵינָנו עִמּוֹ כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם** מכך הסיק יעקב, שאין זה רק דברי בניו אלא זוהי סברת לבן עצמו, כן ביארו הפשטנים. אולם נראים מאד דברי בעל צרור המור, שלבן רצה להרוג את יעקב, ולכאוף מסברא מוכח כן, מהפסוקים להלן, וגם מצד הסברא, שהרי בכך ירויח לבן בכפליים, שעד הנה היה צריך ליעקב בשביל שישמור צאנו ותהיה ברכה לרגלו, אבל עתה שתמו שנות העבודה ודאי יצא יעקב לשוב לארצו, נמצא שלבן מפסיד את הברכה לרגלו, וכמו שאמר לו לעיל נחשתי ויברכני וכו', ועוד יפסיד מכך לפי דעתו, שממון יעקב נשיו וילדיו ילכו למקום אחר, אבל אם יהרוג את יעקב הנה כל הנשים והילדים והצאן ישארו במקומו והוא ימנה את עצמו אפטרפוס עליהם, ובכך ירויח את כל הקנינים : **(ג) וַיֹּאמֶר יַקֹּק אֶל יַעֲקֹב** מספרת התורה גודל השמירה וההשגחה על יעקב, שבעודו נבון בדעתו מה לעשות, שהרי מחד גיסא תמו שנותיו מצד לבן, ומאידך גיסא עדיין לא שלחה אמו שישוב, ומצד שלישי הנה סיים שליחות אביו שהרי כבר נשא נשים והעמיד בנים, ואם כן מה יעשה כעת, ונגלה עליו ה' להודיעו מה תפקידו לעת עתה. **שׁוֹב אֶל אֶרֶץ אָבוֹתֶיךָ וְלִמְוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ** מבואר במדרש (ב"ר עד, א) "שוב אל ארץ אבותיך, אביך מצפה לך, אמך מצפה לך, אני בעצמי מצפה לך", היינו שביארו שיש כאן ג' טעמים מדוע ישוב, א. שהיא ארץ אבותיך ואביך מצפה לך, והשניה שהיא מולדתך ואמך מצפה לך, והשלישי שרצוני להיות עמך, היינו דיבוק השכינה והנבואה, וזה לא שייך אלא בארץ, ולכן שוב, ושם תרויח כל המעלות. כמו"כ נתבאר לו בנבואה זו, שסיים את התפקידים שלשם הגיע הנה, שאביו שלחו לשאת אשה, וכבר נשא וילד, ואמו שלחה אותו בשביל למנוע פגישתו עם עשו, ועז"א ואהיה עמך ולא תחשוש ממנו, וגם הענין הג' נתחדש שהוא צריך לקיים הנדר, וזה יתבאר להלן בס"ד : **(ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב בְּתוּי אִיתָא שְׁלַח אֶת נַפְתְּלִי**¹. **וַיִּקְרָא לְרַחֵל וְלִלְאָה הַשְּׂדָה אֶל צֹאנוּ** קרא לרחל שהיא עיקר הבית קודם ללאה, ועיקר קריאתו לרחל אלא שקרא גם ללאה שהיא בדרגתה ונשואה לו קודם לכן, ובקשם לבוא השדה אל צאנו, לא אל צאן לבן, אלא במקום שאין ללבן דריסת הרגל, כי באהלים היה יכול להקשיב אחורי הכותל, אבל במקום שהוא שייך רק לו שם אין ללבן ובניו או נאמניו אפשרות לבוא ולכן יכול לדבר עמהן כרצונו²: **(ה) וַיֹּאמֶר לְהֵן רָאָה אֲנֹכִי אֶת פְּנֵי אָבִיכֶן כִּי אֵינָנו אֵלַי כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם** השמיט את דברי בני לבן וכמו שנתבאר פסוק א'. **וְאֵלֵהִי אָבִי הֲיֶה עִמָּדִי** נראה שהיינו הנבואה שאמר לו ה' לשוב אל ארץ מולדתו, ושני הענינים האלה מחייבים אותי לברוח ולשוב לבית אבי, והנה על עצם ההצלה מסכנת לבן היה צריך לברוח, אבל על החלק השני שה' אמר אלי לשוב, אין זה בריחה כי אם הליכה מרצון לבית אבי לקיים דבר ה'. אלא שאין בשני אלה חיוב כלפי הנשים והרכוש, כי רק יעקב בסכנה ולא כל אשר לו (שלבן חשב שבאם יהרוג את יעקב ממילא כל הנשים והילדים והרכוש יהיו תחת שליטתו, שיעשה עצמו אפטרפוס עליהם), כאן באו דברי יעקב להסביר להן מדוע לדעתו גם עליהן לברוח עמו וגם כל הרכוש, ומדוע אין ללבן שום

¹ מלבד המשמעות הפשוטה שנפתלי היה מיועד לשליחות וכמ"ש נפתלי אילה שלוחה (כמבואר במפרשי התרגום), הנה וישלח יעקב בגי' זה נפתלי, או הוא נפתלי (ועיין רוקח ותראה שפעמים רבות הגי' חסרה י"ב להורות על תיבת זה או הוא), ודוק.

² אכן יש מפרשים ש'צאנו' היינו צאן לבן, ושמר עליהן, ולא רצה למנוע עצמו ממלאכתו ללבן אפילו שעה אחת. אולם ממה שברח יעקב מוכח שכבר לא היה חייב בשמירת צאן לבן, ואדרבה לשון 'צאנו' בא לומר שהיה זה צאנו של יעקב ולא צאנו של לבן, אלא כדברי המדרש ששם יכל לדבר סודו בלא חשש.

טענה כלפיו שבכך יוכל לעכב הענין. נראה שמטעם זה נקרא כאן 'אלקי אבי', שטעם ההצלה היתה משום שה' רוצה שישוב אל אביו ואין זה אלקי יעקב שנגלה אליו במצבה. או אפשר שזהו מאמר יעקב להלן פחד יצחק אבי כי עתה רקם שלחתיני, שמשום אלקי יצחק לכן זכה לברכה לרגליו, וזה מעלת יצחק שתהיה בו ברכה מרובה. והנה קודם שהוא בורח יחד עם נשיו וילדיו וממונו, ראוי היה לברר מהי דעת נשיו על טענות לבן, כי אם גם הן סבורות בצדקת אביהן, יצטרך יעקב בלבד לשוב אל הארץ ולהשאיר שמה את הנשים הילדים והממון, על זה באו דבריו הבאים, והמה ד' טענות על צדקת ממונו, ובי' טענות נוספות כדלהלן. ועיקר דבריו הם להוכיח שאין בדברי לבן ובניו שום טענה, ואין כאן עבד הנושא שפחה שהולדות לבעלים, ולא כשוכר צאן שאם נתעברה העובר שייד לבעלים, אלא אדרבה כל הממון של יעקב הוא: (ו) וְאֶתְנָה יְדַעְתָּן כִּי בְּכָל פְּחֵי עֲבָדַי אֶת אֲבִיכֶן [א] על פי האמת מגיע לי הממון ביושר, הלא עבדתי את אביכן בכל כחי, באופן שאינו יכול למצוא שום פגם בעבודתי שעל מנת כן יחסיר משכרי או יטען שיש כאן מקח טעות ושכר בטעות, וכלל בדבריו שלא רק שכר הצאן בששת השנים האחרונות, אלא גם שכרו שנשא נשיו בי"ד השנים הראשונות: (ז) וְאֲבִיכֶן הִתְּלֵ בִי וְהִחְלַף אֶת מִשְׁכְּרֵי עֵשָׂרַת מִנִּים וְלֹא נָתַנּוּ אֱלֹהִים לְהִרְעֵ עַמְדִּיב] מצד אביכן הנה הוא התל ושיחק וצחק על חיוביו, והחליף השכר עשרת מונים, והרי הוא גזלן, וכה"ג עביד איניש דינא לנפשיה, אבל מכל מקום לא הוצרכתי לכך, כי: (ח) אִם פֶּה יֹאמֶר נְקֻדִים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָּל הַצֹּאן נְקֻדִים וְאִם פֶּה יֹאמֶר עֲקֻדִים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָּל הַצֹּאן עֲקֻדִים כי תמיד הולידו הצאן כפי התנאי החדש (וכדאיתא בב"ר עד, ג שלעולם נולדו כפי התנאי גם אם שינה התנאי באמצע עיבורו), ואם כן גם לשיטתו הלא נתקיים התנאי שהוא קבע לי, וזה טענה ג': (ט) וַיֵּצֵל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֵּן לִי הִנֵּה הִיא זֹה מַעֲשֵׂה נְסִים, וכה"ג שיד ה' עשתה זאת, כי שני הנסים האלה, גם שנולדו לפי התנאי, וגם שנולדו כולן לפי התנאי, הנה זה מוכיח שמאת ה' היתה זאת, והעושר והכבוד מלפניו לכל אשר יחפוץ יתנונו, וזה טענה ד' מצד צאן לבן, שאם יאמר לבן שכל הנולד מצאנו שלו הוא, הנה נתברר בד' טענות גמורות שהנולדות ליעקב הן: (י) עתה מוסיף נס נוסף שהיה עמו, וַיְהִי בַּעַת יָחַם הַצֹּאן הַיֵּינוּ הַצֹּאן שֶׁכָּבַר הִיא שֶׁלּוֹ כִּפֵּי הַתְּנָאִים שֶׁהִסְכִּימוּ בֵּינֵיהֶם, שאז היה סכנה חדשה שמא תלדנה צאנו שלא כפי התנאים המוסכמים ואז יטען לבן שנכנסו מצאן לבן אל צאן יעקב, וְאִשָּׂא עֵינֵי וְאָרְאָ בְּחִלּוֹם וְהִנֵּה הָעֵתָדִים הָעֲלִים עַל הַצֹּאן עֲקֻדִים נְקֻדִים וּבְרָדִים היינו שגילו לו בנבואה שלא יירא, כי הצאן שלו תלדנה גם הן כפי התנאים החדשים, וממילא לא יהיה פתחון פה ללבן כלל. בזה טען יעקב טענה חמישית, שאין ללבן פתחון פה לטעון על הצאן שבידו שגזול הוא עמו, כי לא נכנס שום צאן מלבן אל יעקב, אלא אדרבה גם צאן יעקב הוליד כפי התנאים שביניהם³: (יא) וַיֹּאמֶר אֵלֵי מִלֶּאֲךָ הָאֱלֹהִים בְּחִלּוֹם יַעֲקֹב וַאֲמַר הֲנִי: (יב) וַיֹּאמֶר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וְרֵאָה כָּל הָעֵתָדִים הָעֲלִים עַל הַצֹּאן עֲקֻדִים נְקֻדִים וּבְרָדִים כִּי רֵאִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לָבָן עָשָׂה לָךְ המלאך בא להעמידו על גודל ההשגחה עליו, וגודל השמירה שמקיים ה' עמו, שמאחר שרואה ה' את כל ההתולים והרמאויות שלבן עושה בכל עת, לכן השגיח ה' עליו שגם במקום שרחוק שימצא לבן טענה ופגם בו, גם שם חלה השמירה עליו לבל ינזק במאומה. וזהו נבואה שלישית שלא נזכרה עד הנה, (ושמא התורה מספרת רק על מה שה' מתגלה על הנביאים ולא על חלום נבואי בידי מלאך, אבל יעקב סיפר כך לנשיו): (יג) אֲנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מְשַׁחֵת שָׁם מִצְבֵּה אֲשֶׁר נִדְרַתְּ לִי שָׁם נֶדֶר וְהִנֵּדָר (כלל שני ענינים, גם שיהיה ה' לו לאלקים, היינו שידור בא"י, כי הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו

³ לא משמע לי מפשטיה דקרא שמה שעשה יעקב במקלות היה על פי נבואה, כי אם נעשה נס וילדו כפי התנאים, מה לו ולמקלות כלל, שאין הנס צריך פעולה חיצונית אלא אדרבה ה' מסתיר את הנסים. אלא שכאן יש הודעה נבואית שגם צאן יעקב שכבר הוסכם ששלו הוא, והפרישו מצאן לבן, גם הם תלדנה כמשפט התנאי שלא יהיה פתחון פה ללבן במאומה, וזהו שמירה מעולה יותר, שעליה הובטח שישמרנו בדרך הזה. אולם אם הכונה בפסוקים אלו שהמלאך הוא זה שלימדו ענין המקלות, צ"ל שיעקב מסביר להן, שכמו שהמלאך הורה לו לרמות את לבן, וכענין עם עקש תתעקש, ממילא גם כעת הותר לו לרמות את לבן ולברוח מבלי הגד לו, ובכך לגנוב את דעתו.

אלוה, וגם) שנדר שיעשר מכל אשר יתן לו, ועתה שעשה את כל הכבוד הזה, נתחייב לקיים נדרו. כי עד עתה עדיין היה 'בדרך', כי י"ד שנים עבד עבור נשותיו, ושש שנים למען פרנסתו, אבל עתה כבר סיים כל עניניו כאן ויכול לקיים ושבתי בשלום בית אבי. **עַתָּה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל אָרְצְךָ מוֹלְדְּתְךָ** כנגד הענין שישוב לדור בא"י ולהדבק בשכינה - נצטוו צא מן הארץ הזאת, היינו שיצא מחו"ל, וכנגד החלק שנדר ושבתי בשלום אל בית אבי - אמר לו שוב אל ארץ מולדתך ⁴. מעתה יש כאן טענה נוספת מדוע לקחת את הצאן והרכוש עמו, כי הוא צריך לכל הרכוש לקיים בהם הנדר לעשר אותם. נמצא שכל דברי יעקב לנשיו היה, להסביר להן היפך טענת לבן שיעקב הרי הוא כיורד לתוך שדהו ומשלו עשה את כל החיל הזה, ולהוכיח שהצאן והילדים והנשים הכל שלו הוא, וממילא אין מקום לתביעה מצד לבן. אבל יש מקום לומר שבדבריו רצה להכריח נקודה נוספת, מדוע צריך לברוח בהחבא מלבן, שאדרבה יילכו באור יום ויודיעו ללבן שהולכים הם אל המקום שאמר האלקים, אבל מאחר שלבן יחפש כל טצדקי לגזול את יעקב וכפי שעשה עד היום הזה, ממילא צריך לברוח בכדי שלא יוכל למנוע מיעקב את כל אשר לו, כך שדבריו משמשים לשני צדדים, גם שיבינו מדוע אין בטענות לבן מאומה, שלא לקח משל אביהן כלום ולא משלו עשה את כל החיל, כי אדרבה מה שלקח היה חלף שכרו שעבדו בכל כחו, ומה שעשה 'מאשר לאביהן' היה זה דרך נס ולא משום שאביהן נתן לו, ואדרבה לפי תנאיו שהיה משנה כל פעם לא היה ליעקב מאומה, אלא שה' הציל מלבן לתת ליעקב, כך שחייבים לברוח בלא להודיעו, ובכך ירויחו שלא יוכל להרע לו מאומה (ועיין הערה בפסוק י', ענין נוסף שלמד מדברי המלאך):

חלק ב' - תשובת רחל ולאה

(יד) **וַתַּעַן רְחֵל וְלֵאָה** ביאר הת"י שענתה רחל והסכימה לאה למה שתאמר, ולכן נחשב **וַתֹּאמְרָנָה לֹא** ששתיהן אמרו (העניה בפה היתה רחל אבל האמירה היינו מה ששמע יעקב היה ממה ששתיהן אמרו). והנה מתוכן דבריהן נלמד, שעיקר מה שבאו להשיב לו, שמה שחושש שהן סוברות כאביהן שמה שנולד ממנו שלו הוא, ולכן הבנות בנותי והילדים ילדי והצאן צאני, הנה ההיפך הוא האמת. **הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחְלָה בְּבֵית אָבִינוּ** וכי אנו חשובות כממון אבינו עד שיוכל לומר שהבנות בנותי והילדים ילדי, וכי אנו חשובות כחלק ונחלה בבית אבינו, ודימו את עצמן לשני ענינים דומים, שיש מציאות של 'חלק' ויש מציאות של 'נחלה', כי יש מציאות של עבד, שאם נשא שפחת אדונו הנה הילדים שלו הם, ויש מציאות של שדה ונחלה, שכחם משום שהם באים מכח האב המוריש, והנה ללבן אין מקום לבי' הטענות הללו בכדי שיוכל לתבוע בעלות על רכוש יעקב, ואם כבר הנה הענין בהיפך: **(טו) הֲלֹא נְכָרִיּוֹת נַחֲשָׁבְנוּ לֹא בִּי מְכָרְנוּ** הנה אין לו שום טענה על הנשים והילדים, שהרי מכרנו לגמרי, ואם כן דומה הענין למוכר בהמתו ולאחר שהיתה ברשות הקונה נתעברה וילדה, שודאי לא יוכל לטעון הבעלים הראשונים שום בעלות או תביעה על הבהמה והולדות, וגם כאן הנה מכרנו ואיך יטען בעלות עלינו, או על ילדינו, לומר ששלו הכל. טענה נוספת היה כאן, שמאחר שנכריות נחשבנו לו, איך מכרנו כלל, כי כל הענין שהאב מקדש את בתו נובע ממה שהיא ברשותו, אבל זה שהפקיר רשותו במה נחשב לבעלים בכדי שיוכל לומר שהבנות הבוגרות שלו הן לקחת ממון נשואיהן ⁵. **וַיֹּאכֵל גַּם אָכֹל אֶת כֶּסֶפְנוּ** ומאחר שנכריות נחשבנו לו, ונהג בנו מנהג השפחה והבהמה, נמצא שהממון שלנו הוא, כי כל הצאן של י"ד השנים הראשונות כספינו הוא, שהרי בזה עשה קנין בהן. מעתה לפי סברתו של

⁴ ולמבואר לעיל בפסוק ג' שארץ מולדתו מרמז על אמו, יאמר, שמאחר שכבר קיים חיובו מצד ציווי אביו, אע"פ שעדיין לא שלחה אמו אחריו, מכל מקום ה' מצוהו לשוב אל ארץ מולדתו. אפשר שאכן מודיעו בהודעה זו ששכח חמת אחיו, ואע"פ שעברתו שמרה נצח, מכל מקום ירד מהחרון אף וכבר ניתן לגרום שלא יהרגנו וכפי שהיה באמת. ⁵ כי טען לבן, שכמו שבימימה היה מובן שהמוסרת שפחתה לבעלה הילדים שלה הן, וכענין הגר שפחת שרי, ובלהה וזלפה, שהוא כענין הנותן בהמתו לולדות, כך גם סבר לבן שהוא מסר בנותיו ליעקב להוליד מהן ילדים אבל בעצם הבנות בנותיו, והן טענו שאדרבה, הלא נכריות נחשבנו לו, נמצא שגזל בידו, כי איך ימכור מה שאינו שלו, ובוגרות היו, ובעצם ממון הנשואין שלהן הוא.

לבן אדרבה: (טז) **כִּי כָל הָעֹשֶׂר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאֲבֹתֵינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ** שהרי מכח כספינו נולד לו הצאן שלו, והנולד מצאן לבן שלנו הוא, ופשיטא שכל מה שהציל ה' מהנולד מצאן לבן ששלנו הוא, וגם לבנינו שנולדו לנו, כי כל הנולד שייך למוליד כסברת לבן. נמצא שאדרבה לפי סברת לבן צריך להיות הדיון בהיפך ממש, לא רק שאין טענתו אמת וכפי שהוכיח יעקב, אלא גם אם ננקוט כסברתו אדרבה סברתו מהפכת הקערה על פיה. וְעַתָּה שהוברר מכל ספק שאין בטענות לבן מאומה, וגם אנו סבורות שאין הבנות בנותיו ואין הצאן צאנו, **כִּי אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלַיךְ** שהיה מאמר אלקים אליך בלבד **עֲשֵׂה** גם אם כל השייך לך הנשים הילדים והצאן⁶. נמצא שהוברר שמאמר ה' כולל את כולם, אלא שתחילה הסתפק האם הנשים והממון נגררים אחריו, ונודע לו שכולם טפלים אליו, ומאמר אלקים 'אליך' כולל את כולם ממש:

חלק ג' - בריחת יעקב

רצוני להקדים, שגדר שם 'בורח' נאמר בעוזב משום סכנה, והנה בפרקי דר"א (פרק לו) "ר' אליעזר אומר ברח יעקב לבא אל לבן, וברח לצאת מפני לבן, ברח לבא אל לבן מניין שני ויברח יעקב שדה ארם, וברח מפני לבן שני ויוגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב". והדברים צ"ע הלא נאמר להדיא בתורה ויברח הוא וכל אשר לו, ומדוע מביא ראיה מהפסוק ויוגד ללבן, אלא שמקיש בריחה לבריחה, כמו שכאן ברח מפני עשו מפני סכנת נפש, כאן ברח מפני לבן מפני סכנת נפש, ולהלן במדרש שלבן רדף אחריו על מנת להרגו, והבריחה ממש היתה בעת שהוגד ללבן ביום השלישי, שיעקב ברח ממנו ומעתה אינו יכול להרגו. והנה מצד יעקב לא היה זה בריחה אלא הליכה לשוב אל אביו, אבל מצד סכנת לבן היה זה בריחה, כי ממנו לבד ברח. כמו"כ מסתברא מילתא שחשב יעקב שלא ירדוף לבן אחריו, ורק בעת שהוא נמצא שם חשש שיהרגנו על מנת לירש את כל אשר לו. זהו שכפל הכתוב הענין. מצד אחד (יז) **וַיִּקַּם יַעֲקֹב וַיֵּשָׂא אֶת בָּנָיו וְאֶת נָשָׁיו עַל הַגְּמָלוֹת**: (יח) **וַיִּנְהַג אֶת כָּל מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל רֶכְשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ מִקְנֵה קַנְיָנוּ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפָדַן אֲרָם לְבֹאֵ אֵל יַעֲקֹב אָבִיו אֲרֻצָּה בְּנָעֹז**: אבל לגבי לבן (יט) **וְלִבְנֵי הַלֵּךְ לָגֹז אֶת צֵאֲנוּ וְתַגְנֹב רָחֵל אֶת הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאִבְיָהּ**: (כ) **וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֶב לִבְנֵי הָאֲרָמִי עַל כָּלִי הַגִּיד לוֹ** שהוא שב לביתו, והטעם שלא הגיד לו, **כִּי בָרַח הוּא** כי רצה לברוח ממנו ולא רצה להודיעו שהוא הולך. כיו"ב אמר לבן להלן 'מה עשית ותגנוב את לבבי', שעצם מה שלא הגיד לו היה בזה גנבת הלב. כי לבן לפי דבריו היה נאמן עמו, שרק יעקב הבין מפניו שאין תוכו כבדו, אבל כלפי חוץ היתה הנהגתו באופן של נאמנות, וזוהי גנבת הלב לברוח בכה"ג: (כא) **וַיִּבְרַח הוּא וְכָל אֲשֶׁר לוֹ מִסַּפֵּר הַכְּתוּב**, שהיה חשש סכנה לנפשו של יעקב, וגם סכנה מצד הממון שירצה לבן לגזלם. **וַיִּקַּם וַיַּעֲבֹר אֶת הַנָּהָר** של ארם נהרים, ומאחר שיש שני נהרות, הנה הוא עבר את הנהר לכיוון הפונה **וַיִּשֶׂם אֶת פְּנֵי הָרַחֲקֵי**: (כב) **וַיִּגַּד לְלִבְנֵי בְּיֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב**: (כג) **וַיִּקַּח אֶת אָחִיו עִמּוֹ וַיְרַדְּףוּ אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיִּדְבֹּק אֹתוֹ בְּהַר הַגְּלָעָד**:

יותר מכך לא הספקתי לעייע, ואקוה לסיים.

שבת שלום ומבורך

⁶ לכן הקדים תיבת אלקים לתיבת אליך, שלכאורה היל"ל כל אשר אמר אליך אלקים עשה, ומדוע אמר כל אשר אמר אלקים אליך, אלא כל מה שאמר אליך מה שנוגע אליך, עשה עם כל הטפלים לך.

